

^vSOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 51.   V torek 20. decembra 1853.   II. tečaj.

Tonček v šoli.

Tonček. Drugotečajarji so imenovali *domače živali*. Na deski je tole stalo za nje: *Napišite imena domačih žival?*

Oče. To so morali gotovo takole začeti: *Domače živali so* — in za tim so zapisali imena vsih domačih žival, ktere so jim znane bile.

Tonč. G. učitel so nas dones kej razveselili! Serce je nam že poskakovalo, ko smo vidili, da imajo pri sebi male knjižice, prej ko ne za nas pervence. In res je taka bila. Pridni ste bili, so g. učitel djali, pridno ste v šolo hodili, lepo se učili, zato že znate vse pismenke pisati, in pisne in tisne pismenke glaskovati in slovkovati. Male slovkovnice — table na steni — že vse lepo in gladko znate — vse smo že poskusili. Prinesel sem tedaj za vas knjižice — glejte jih, kako so nove in lepe od zvunaj, pa še le znotraj; bote vidili, kako lepe reči bote v njih brali, tudi doma znate kej iz njih brati, da naj stariši vidijo, kako pridno da se učite. Pa skerbno na nje glejte, da jih ne vmazate alj stergate. — Atej! komaj smo čakali, da bi jih bili nam pomolili in v roke dali. Oh! to je bilo veselje, ko smo jih v rokah imeli.

Oče. Pokaži mi jih. No! so res lepe, in prav dober kup. Tukaj stoji: „Abecednik za slovenske šole“, vela le 8 kr. sr.

Tonč. Pa kako lahko je v abecedniku brati, smo koj začeli, in šlo je, ko bi rezal; skoraj noben se ni spodteknul. Brali smo veliko, vse kar pod číslom 1 stoji do čísla 2. Ko smo to prebrali, smo začeli rajtati. Vidite, so djali, to je jabuko, vajno je Neček in Jakec, pa tako ga razdelita, da bota vsak enak kos imela; kaj bota počela? Atej! nista vedela; potem so mene prašali.

Oče. Kaj si pa ti odgovoril?

Tonč. Ga morata črez sredo prerezati. G. učitel so rekli: res je taka, so me pohvalili, in povedali, kako se eden tak kos pravi.

Oče. Kaj ne, *pol* alj *polovica* se eden tak kos pravi? Koliko polovic pa je bilo? Koliko polovic je taj Neček dobil, koliko pa Jakec?

Tonč. Bile ste dve polovici, in vsak je dobil edno polovico. Zdaj pa vëm, da edno celo ima dve polovici, — in dve polovici daste alj naredite edno celino.

Oče. Prav! Dobita še edno jabuko, da ga spet tako med seboj razdelita; koliko bo pa sedaj polovic? koliko ima vsak sedaj polovic?

Tonč. Od prvega jabuka imata dve polovici, sedaj spet dve, jih imata taj štiri; vsak ima pa sedaj dve polovici.

Oče. Koliko sta dobila celih jabuk?

Tonč. Celih jabuk sta dobila dve jabuki.

Oče. Koliko pa imata polovic?

Tonč. Imata štiri polovice. Sedaj že tudi vem: dve celini daste štiri polovice, — štiri polovice pa dve celini.

Oče. Čaj le, te bom že vjel, da ne boš nič vedel. Dobita sedaj tretje jabuko, da ga ravno tako prerežeta, koliko bode sedaj polovic, in koliko bo vsak polovic imel?

Tonč. Sedaj bo vsih vkup 6 polovic, in vsak bode imel 3 polovice.

Oče. Koliko dajo taj 3 celine polovic?

Tonč. Tri celine dajo šest polovic, in narobe: 6 polovic da 3 celine. Oh atej! me ne bote vjeli, že znam vse to do deset jabuk; to so nas vse g. učitel zaporedoma učili. Ko so do šest prišli, so en malo drugače začeli.

Oče. Aha! niso več prašali, koliko je vsih vkup polovic; je jih več ko deset, čez 10 se pa niste se učili. Takole so morebiti djali: Neček in Jakec dobita šesto jabuko, koliko bo dobil vsak polovic; le pomislite, prej pet sedaj pa še edno.

Tonč. Ima vsak šest polovic.

Oče. Koliko pa celin alj celih jabuk?

Tonč. Tri celine; 6 polovic so 3 jabuka.

Oče. Še nekaj, to mi pa vendar ne boš vedel! Koliko je polovica od štirih?

Tonč. Polovica od štirih je dve. Tega bi ne vedel! saj so g. učitel to nam tudi pravili in kazali. Ko so nas bili prašali, koliko dobi vsak polovic so še pristavili: koliko je taj polovica od dveh? Mi smo že vedeli odgovoriti? Polovica od dveh je edno. Koliko polovica od treh? Polovica od treh je edno in pol. Koliko je polovica od deset? Polovica od deset je pet.

Ves te nauk še bolj razjasniti, so tudi čerke na deski naredili in nam pokazali, kako imamo nekaj novega izgovarjati. Narredili so narprej edno čerto, pod njo dve čerti, pod tema tri čerte in tako do deset čert. Potem so rekli: Glejte, tukaj je edna čerta, alj morem od nje dve čerti odšteti alj odvzeti? Lehko smo povedali, da se to ne more storiti. — Le poslušajte dobro so g. učitel djali, bom vam povedal, kako mi to izgovarjamo, mi pravimo: dve ne stoji v ednej, to se pravi: dve ne morem od edne odšteti.

Oče. Se ve, da ste morali vsi lepo počasno za njimi rekati: dve ne stoji v ednej.

Tonč. Za tim so pokazali na dve čerti, in prašali: alj morem dve od dveh odšteti, alj morem tukaj dve čerti pobrisati? Smo rekli, da moremo dve čerti odšteti alj pobrisati, in še to smo znali povedati, da enkrat in da nič več ne ostane. Potem so nam spet povedali, kako se to izgovarja. Mi to takole izgovarjamo: dve stoji v dveh enkrat. Spet smo vsi to morali za njimi reči. — Sedaj so pokazali na tri čerte in so ravno tako prašali, in mi smo za njimi tako rekli: dve stoji v treh enkrat in ostane edno. Tako je šlo višje in višje do deset, tam smo rekali: dve stoji v desetih petkrat.

Oče. Alj so vam kej to pokazali, kako se edno, dvoje, troje . . . deset med dva razdeli?

Tonč. Ravno sem hotel omeniti, da so na čertah tudi to pokazali. Glejte, so začeli, tukej je edna čerta, ako jo na dva kosa razdelite, koliko bo eden kos? Smo rekli: eden kos bo polovica.

Tukaj ste dve čerti; ako ju na dve strani razdelite, koliko čert pride na edno stran. Smo odgovorili: Edna čerta pride na edno stran. Tukej vidite tri čerte, alj jih morate tako na dve strani razdeliti, da bode na vsakej strani ednako tacih čert? Leško smo vidili, da to ne gre. Ako na vsako stran po ednej čerti postavim, koliko jih še ostane? Sedaj smo vidili, da še edna ostane. Ako pa še to na dve strani razdelimo, koliko bo? To bo polovica. Prej edno čerto na ednej strani, sedaj pa še eno polovico, koliko je sedaj čert na ednej strani? Edna čerta in polovica čerte. Koliko taj dobi eden, če 3 cele reči med dva razdelim? Tudi to smo zadeli; rekli smo: edno celino in edno polovico te reči. — Le še višje: tukej so štiri čerte; ako jih na dve strani razdelim, koliko jih bo na ednej strani? Gledali smo in koj povedali: na ednej strani bote dve čerti. Ako taj 4 reči med dva razdelim, koliko pride na vsakega. Smo odgovorili: na vsakega pridete dve reči.

Oče. Tako so gotovo višje in višje gnali do deset?

Tonč. Taka je; potem smo pa še dve reči kupovali po ednem, po dva, tri . . . po deset krajcarjev. Dvoje peres velja 1 krajc. koliko edno? Le pomislite: edna čerta se razdeli na dve strani, koliko pride na edno? Eden krajcar se razdeli med dve peresi; koliko na edno? Alj veste: dve čerti na dve strani, koliko na edno? Na edno pero pride eden krajcar. — Dvoje peres velja 3 krajc. koliko edno? Le se spomnite: tri čerte na dve strani, koliko na edno? na edno pero pride eden krajcar in še polovica krajcarja: edno pero velja $1\frac{1}{2}$ krajc. — Dve peresi veljate 10 krajcarjev, koliko edno? Le se pomislite: 10 čert na dve strani, koliko jih pride na edno? Na edno pero pride pet krajcarjev.

Oče. Dobro znaš, da je le veselje te poslušati. Bom pa še enkrat začel: 2 peresi eden krajcar — edno pero pol krajcarja; pol krajcarja je polovica od ednega krajcarja; — koliko taj edno? 2 peresi tri krajcarje — edno pero eden in pol krajc.; eden in pol je polovica od treh; koliko taj edno velja? Dvoje peres pride na deset krajcarjev, edno pero na pet krajc.; pet je polovica od deset. Alj mi sedaj veš povedati, koliko edna reč velja od tega, kar dve take reči veljate?

Tonč. Meni se zdi, da *jedna reč vselej polovico tega velja, kar dve reči veljate.*

Oče. Dones je pa že skoraj preveč, — pa sem vidil, da se vaš g. učitel kej modro obnašajo. To težko reč vas učiti, so narprej;

- a) edno, dve, tri — deset jabuk med dva fanta razdelovali in popraševali, koliko da vsak dobi? Popraševali so potem:
- b) Koliko dobi vsak polovic, in koliko je to celin?
- c) Koliko je polovica od edne, od dveh, od treh . . . od desetih?
- d) So vam vse to s čertami tudi na deski razjasnovali, da ste vse to, bi rekel, na deski vidili; in slednič
- e) Ste dve reči kupovali po 1, 2, 3 . . . 10 krajcarjev in iskali, koliko edno velja. Tako dela moder učitel.

Nekaj od ljubih živalic.

(Konec.)

c. Kam pelja živali terpinčiti?

Katehet: Skoraj ni mogoče, stariše, učitelje, otroke in posle, posebno pa vozarje, kateri imajo s živino opraviti, dosti živo in serčno posvariti, da živali ne terpinčijo, temuč lepo in človeško se s njimi obhodijo. Skoraj ni mogoče popisati in povedati, koliko žalostnega in strašnega terpinčenje živali porodi. Naj bi vsi le tole premislili in si k sercu vzeli:

1. Kdor živali terpinči, postane terd in sirov, in začne skoraj tudi ljudi terpinčiti.

Stari Atenci so fantiča, ki je vjetim prepelicam oči staknil in jih potem spet spustil, zavoljo take grozovitosti k smerti obsodili. Zakaj so tako razsodili, so s temi besedami povedali: „Če je ta že sedaj kot fantič tako neusmiljen do žival, kako bi še le kot mož proti ljudem bil!“ — Cesar Domician je kristjane strašno preganjal, terpinčil in moril. Pa se bere od njega, da je bil že kot otrok proti živalim nevsmiljen, in ko je že odrastel in cesar bil, se je vsak den nekaj časa v svojo izbo zaperl, in za kratek čas *muhe nabadal*. — To vsakdanja skušnja priča, da iz majhnih mučiteljev živali zrastejo skoraj vselej veliki mučitelji ljudi.

2. Kdor živali terpinči, sam sebe v nevarnost in škodo pripravi. — Razkačena živina se vstavi in hudo brani. 21 lēt star hlapec na Nemškem je zdražil štorclo, ki je v svojem gnezdu stala, ker je s roko po njej hvastal. Jezna štorcla se brani s svojim dolgim kljunom, in mu le nekoliko kože na členu kazavca izkavsa. Že drugo jutro mu je cela roka otekla in potem tudi noge; 10. den je v kljub vsej pripomoči vmerl. Kakor je znano, so za razdraženimi ali steklimi živalmi rane ostrupene. — Marsikterega gospodarja so njegovi voli nabodli, njegovi konji vdarli, njegovi psi popadli! On je jih terpinčil in dražil. Žival, ako jo dražiš, včasi zboli, — in komu zboli alj clo pade? Gospodar ima nesrečo. Koliko nesreče so že stekli psi napravili! Ljudi jim niso stregli, kakor se spodobi, so jih mučili in dražili in psi so stekli! Nek sirov človek je vpregel psa v voziček. Uboga žival od žeje in lakote ni več peljati mogla. Gerdun je jo začel strašno tepsti in potem spustil. Na to je pes tako stekel, da je druge pse in tudi ljudi popadal in veliko nesreče in žalosti napravil. Jaz bi vam mogel še veliko praviti od tega, — pa že to kaže, kam pelja živali terpinčiti. —

Dones hočemo pogovore od ljubih živalic skleniti. Veste, zakaj sem vam toliko od žival pravil? Da bi Vas navadil, ljube živali lepo imeti, jim kolikor moč postreči in le po potrebi jih moriti in še tedaj naglo in hitro. Alj bote to storili; alj mi to obljubite, sežite si v rokice in recite: Mi obljubimo!

Otroci so veselo in serčno zavpili in se domu podali; sčasom ni bilo po celej fari človeka, ki bi bil svojo živino gerdo imel in terpinčil.

Listonoša.

Iz Železnik. Mnogo dopisov smo že brali letos v šols. prij. od raznih slovenskih krajev o zadevi ljudskih šol, kako se je tu in tam podučevalo, kako so se nove šole ustanovile in zanje nove poslopja zidale, kako se je mladina pri očitnih skušnjah jako obnašala in več takega. Vse to nam spričuje, da Slovenci v omiki možko napredujejo. Tako je prav, le serčno naprej! — Od očitne skušnje naše Železniške šole se seer v šols. prij. ni nič bralo,

toraj tolko povem, da so naš milostljivi knezoškof o priliki, ko so letos zakrament sv. Birme tu delili, tudi kakor vselej šolo obiskali, in z veliko zadovoljnostjo taisto zapustili. Ker je bližičas blizo konca šolskega leta, je bla z tem po večem skušnja opravljena. Z posebno, nenavadno slovesnostjo pa se je pri nas letos o začetku šolskega leta opravljala daritev sv. maše z slovesnim „Veni sancte spiritus“ in na koro se je glasila za odpev „Šolarska k sv. Duhu“ od slavnoznanega gos. *Praprotnika*. Tudi med sv. mašo so se pele slovesnosti primerne pesme (kterih ima slovenski narod za sledno priložnost tolko, kakor redko kter drugi) povzdigniti z tem duha šolarjev k Tistemu, od kterega pride razsvetlenje in vsak dober dar. —

Mislim, da častitim bravcom ne bom nadležen, ker ravno od naše šole govorim, če o ti priliki nje stan enkoljko bolj natančno popišem. Železniška šola je gotovo ena nar starejših ljudskih šol na Gorenškem. Vstanovila se je leta 1815, in skoz ves čas, celih 38 let se trudi in uči v taisti častiti in zares zaslugpolni učenik gospod *Jakop Demšar* za letno plačilo celih 130 gold. *) Skoz teh 38 let je 2756 vsakdanjih in 1983 nedeljskih šolarjev šolo obiskovalo, in kakor se že od slovenskih bistrih glavic pričakovati zamore, se jih je zmed teh mnogo v raznih stanih na visoko čast in službo povzdignilo, na priliko v duhovskem stanu: 1 dekan, 2 župnika, 2 podžupnika, 8 kaplanov, 1 bogoslovec; v vojaškem stanu: 1 stotnik, 1 častnik in 8 podčastnikov (Unteroffizier); v vradniškem stanu: 2 doktorja pravice, 1 okrajni sodnik, 1 okrajni komisar, 2 adjunkta in 2 druga vradnika v cesarskih službah; dalje 4 učeniki in mnogo družih, ki so pri raznih obertnijah, rokodelih in kupčistvu dobre službe in dober kruh najdlji, zmed poslednih eden v daljnem Hamburgu v Nemčii i. t. d. — V posebno čast pa se našemu gospod učeniku, ki so bli z dekretom visocega c. k. deželnega poglavarstva od dne 24 sušca 1824 v čast izglednega učitelja povzdignjeni, zamore spričati, da se, desiravno že 57 let stari, še vedno marljivo z odgojenjem mladine pečajo, in ne po stari, rakovi poti; bil je n. pr. *Gajovi*

*) Pomilovanja vredni učiteljski stan, kdaj bo pač tebi zora boljših dni zasvetila. Pis.

pravopis v naši šoli v rabo vpeljan, ko gotovo še v marskaki šoli ni blo ne duha ne sluha od njega i. t. d. Taki učitelji pač zaslužijo, da bi šolske nadzorništva enkolko pozor na njih zasluge imele, in po mogočnosti saj enkolko k pobolšanju večdel kumernih plačil pripomogle. Dober učitelj je dar božji in mladini velikokrat vekši dobrotnik, ko lastni starši; resnica teh besed je očevidna, pa žalibog, redko spoznana. — J. Levičnik.

Društvo sv. Mohora.

* „Življenje svetnikov“ še dosedaj iz Gradca ni nam došlo; zatorej ne moremo biti mož beseda in ga razposlati, kakor smo obljubili; prosimo taj za poterpenje.

* Dalje so pristopili p. n. gospodi: 856. Tedeški Drag. plevan v zgornih Gorjah; 857. Mulhar Jak. in 858. Zupančič Jan, kaplana v Moravčah; 859. Leben Val. kapl v Dobu; 860. Varl Juri, fajm. o Krašnji. 891. Brence Fr. Kuharjev v Hrašah.

Povabilo.

„Šolski prijatelj“ bode tudi zanaprej izhajal in donašal so-stavke od šolskih reči (Tonček drugo leto v šolo hodi), povestice za mladino, nekaj iz natoroznanstva, dogodivščine, zemljopisja, od slovanskih običajev, šolske postave in novice, dalej kar naše društvo zadene in kar od drugih društev kej pripravnega slišimo alj beremo.

Izhajal bo „šols. prijatelj“, kakor do sedaj na pol poli in velja:

- a) za društvenike sv. Mohora, ki 3 fl. letnine plačajo, na leto 36 kr., na pol leta 18 kr po pošti;
- b) za društvenike sv. Mohora, ki 1 fl. 30 kr. letnine plačajo, na leto 1 fl. 30 kr. po pošti in brez pošte 1 fl.; na pol leta 48 kr. po pošti, 30 kr. brez pošte;
- c) za naročnike, ki niso pri društvu sv. Mohora, na leto po pošti 2 fl. 12 kr. in brez pošte 1 fl. 36 kr.

Pervi in drugi tečaj „šolsk. prijatelja“ se dobi po 1 fl. sr.

Poštnino 36 kr. alj pa naročnino prosimo skoraj poslati.